

Prof. dr hab. Marek Konopczyński, dr h.c.
Uniwersytet w Białymstoku

Recenzja
rozprawy doktorskiej pt. „Społeczno- edukacyjne funkcje Policji
w narracjach trzech pokoleń policjantów”
autorstwa mgra Adama Stankiewicza

1. Krótkie wprowadzenie do recenzji

Problematyka funkcjonowania służb mundurowych a w tym szczególnie Policji wywołuje na ogół szeroki rezonans informacyjno-medialny i prowokuje idące za tym częste negatywne emocje, nie tylko w Polsce ale także w bardzo wielu innych krajach. Szczególnie uwidacznia się to w sytuacjach wymagających podejmowania interwencji przez te służby, interwencji nie rzadko kończących się wykorzystaniem siły fizycznej i środków przymusu bezpośredniego.

W polskiej przestrzeni piśmienniczej istnieje wiele publikacji poświęconych wielorakim aspektom funkcjonowania policji jako instytucji oraz funkcjonowania policjantek i policjantów ale na ogół są to publikacje o charakterze metodycznym i instruktażowym.

Z naukowych książek i artykułów wyróżnia się tu zdecydowanie twórczość naukowa dr hab. Iwony Klonowskiej- generała Policji i do niedawna Komendanta-Rektora Akademii Policji w Szczytnie. Mam tu na myśli min. książki Iwony Klonowskiej jako autorki lub współautorki: „*Polska Policja w perspektywie współczesnej nauki. Refleksje interdyscyplinarne*”, „*Dzielnicowy edukatorem w społecznościach lokalnych*”, a przede wszystkim znakomitą autorską monografię pt. „*Uspołecniające, profilaktyczne i resocjalizacyjne funkcje policji w perspektywie współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej*”, będącą bardzo interesującym studium

ukazującym nową perspektywę roli i funkcji policjantów i policjantek- dzielnicowych jako animatorów procesu przestrzegania prawa w środowiskach lokalnych.

Dlatego też, z zainteresowaniem przystąpiłem do zapoznania się z rozprawą doktorską mgr Adama Stankiewicza, przede wszystkim ze względu na podjęty przez niego temat: „Społeczno – edukacyjne funkcje Policji w narracjach trzech pokoleń policjantów”. Problem ten wydaje się nie tylko ciekawy, wartościowy poznawczo lecz także ma ważne znaczenie społeczne, dotyka bowiem podstawowego pytania o rolę Policji (szerzej, formacji mundurowych) w zapewnieniu ładu społecznego.

Zarówno w rozważaniach teoretycznych, jak i w praktyce mamy bowiem do czynienia z ciągłym sporem polegającym na przypisywaniu Policji – z jednej strony – funkcji represyjnej (wymuszania ładu społecznego), z drugiej zaś na oczekiwaniu, że wzmocni ona profilaktyczne i resocjalizacyjne oddziaływania innych instytucji i agend socjalizacyjnych (przede wszystkim rodziny, rówieśników, szkoły, Kościoła i mediów), które w wielu sytuacjach okazują się nad wyraz nieefektywne.

Doktorant przyjął przy tym wartościową poznawczo perspektywę, bowiem postanowił sprawdzić na ile przyjęte w dokumentach opisujących funkcje Policji założenie, że powinna ona uwzględniać w swoich działaniach także funkcje społeczno – edukacyjne oraz podejmowane działania z tego zakresu znajduje odzwierciedlenie w narracjach funkcjonariuszy tej formacji. Dodatkowym walorem tak zakreślonego projektu badawczego wydaje się oddanie głosu policjantom, którzy pracowali / pracują w różnych okresach transformacji Policji i – w związku z tym – mogli mieć zróżnicowane doświadczenia w interesującym Autora obszarze.

Dodatkową motywacją do wnikliwej lektury doktoratu była Osoba promotora pracy- Prof. Uz dr hab. Mirosława Kowalskiego, który jest cenionym i znanym badaczem rozmaitych problemów społecznych, a w tym także problemów które obejmuje swoim zainteresowaniem współczesna pedagogika resocjalizacyjna.

2. Garść uwag ogólnych

Recenzowana praca doktorska magistra Adama Stankiewicza składa się z pięciu rozdziałów podzielonych na podrozdziały, wstępu i wniosków oraz bibliografii.

Kolejność rozdziałów jest następująca: „Socjalizacja, resocjalizacja-teoria i koncepcje w naukach społecznych”, „Policja. Rola- funkcje- priorytety- zadania”, „Policjant jako współkreator społeczności lokalnej (perspektywa społeczno-edukacyjna)”, „Metodologia badań własnych”, „Analiza zebranego materiału empirycznego- narracje policjantek i policjantów”. Całość zawiera się na 268 stronach maszynopisu.

Struktura i układ pracy jest standardowy i typowy dla opracowania naukowego opartego na projekcie własnych badań empirycznych. Język pracy, na ogół poprawny i klarowny, niestety nie jest pozbawiony drobnych błędów i niezręczności językowych, które w jakimś sensie zaburzają pełną komunikatywność tekstu.

Trzy pierwsze rozdziały (tak zwane teoretyczne) mają charakter opisów koncepcji teoretycznych uwzględnionych w rozprawie, rozdział czwarty jest przybliżeniem metodologicznych założeń badań własnych Doktoranta, natomiast rozdział piąty poświęcony jest prezentacji i analizie uzyskanych wyników badań.

Warto w tym miejscu wspomnieć, że wybór przez Doktoranta paradygmatu interpretatywnego jako podstawy metodologicznej badań własnych jest zadaniem trudnym i odpowiedzialnym. Dlatego też jeszcze z większym zainteresowaniem przystąpiłem do lektury pracy doktorskiej, szczególnie w jej części metodologiczno-badawczej.

3. Wybrane uwagi szczegółowe

Rozdział pierwszy dysertacji, zatytułowany „*Socjalizacja, resocjalizacja – teoria i koncepcje w naukach społecznych*” poświęcony jest omówieniu zagadnień resocjalizacji w perspektywie historycznej oraz wskazaniu najważniejszych teorii, które stały się podstawą naukowej refleksji w obszarze pedagogiki resocjalizacyjnej.

Autor omawia dwa dominujące w tym zakresie nurty teoretyczne, tj. behawioralny i psychodynamiczny, a także teorię zintegrowaną, tzw. „koncepcję wielodyscyplinową”, która powstała w wyniku niezadowolających efektów działań profilaktycznych i jako podstawę przyjęła teorię kontroli społecznej.

Autor przywołuje tu stanowisko M. Konopczyńskiego, który określa resocjalizację jako (cyt.) „ex definitione (...) ponowną socjalizację, a więc powtórne

uspołecznienie jednostki nieprzystosowanej społecznie w celu umożliwienia jej poprawnego funkcjonowania w powszechnie akceptowanych rolach życiowych i społecznych” (koniec cyt. str. 11) i podkreśla, że współcześnie w naukach o resocjalizacji dominują dwie koncepcje teoretyczne: interakcyjna (oparta na interakcjonizmie symbolicznym) oraz kognitywna (wywodząca się z psychologii poznawczej), które uwypuklają znaczenie ludzkiej tożsamości oraz prezentują, jaką rolę odgrywa jej regulacyjny charakter.

Autor rozprawy doktorskiej dużo miejsca poświęca omówieniu teorii twórczej resocjalizacji, przywołując głównie publikacje twórcy tej koncepcji i zarazem autora niniejszej recenzji, dostrzegając, że (cyt.) „Twórcza resocjalizacja ukierunkowana jest na uaktywnienie tkwiących w człowieku jego potencjałów w taki sposób, aby został on readaptowany do aktualnych warunków społecznych. Ma on w sposób twórczy, przy zachowaniu akceptacji społecznej, dążyć do rozwiązywania sytuacji problemowych” (koniec cyt.: str. 17).

Rozdział pierwszy zawiera także rozważania dotyczące innych kategorii teoretycznych, ważnych ze względu na podjętą w pracy problematykę, tj. profilaktyki, profilaktyki społecznej oraz profilaktyki wychowawczej, a także charakterystykę specyfiki kontroli małych grup społecznych w zakresie oddziaływań profilaktycznych i roli rodziny oraz ulicy / środowiska lokalnego jako środowisk wychowawczych. Omawiany rozdział jest interesujący i poprawnie napisany pod względem merytorycznym.

Rozdział drugi: „*Policja. Rola- funkcje- priorytety- zadania*”, zawiera opis funkcjonowania Policji, historię tej formacji, a zwłaszcza przemian jej roli społecznej. Można uznać, że Autor sprawnie i kompetentnie, na podstawie przeglądu literatury przedmiotu, analizuje przemiany Policji w ponad stuletniej historii tej formacji, a zwłaszcza ukazuje stopniowe odchodzenie od jej wizerunku jako instytucji totalnej i budowanie jej prospołecznego charakteru.

Szczególnie ważne na tej drodze, jak zauważa Doktorant, są przemiany, które zaszły po 1989 roku i były związane z budowaniem statusu tej formacji w państwie demokratycznym. Przytacza liczne badania opinii społecznej, ukazując stopniowe zmniejszanie poczucia zagrożeniem działalnością przestępczą, wzmacnianie poczucia

bezpieczeństwa oraz omawia uwarunkowania poziomu zaufania społecznego do Policji. Autor ukazując rolę Policji w społeczeństwie obywatelskim omawia szczególną rolę dzielnicowego jako kreatora dialogu Policji ze społeczeństwem, a także prezentuje analizę dokumentów zawierających opis strategii działalności Policji w obszarze społecznym. Rozdział ten niewątpliwie uzupełnia wiedzę czytelnika na zdefiniowane w tym fragmencie pracy problemy.

Trzeci rozdział dysertacji nosi tytuł: *Policjant jako współkreator społeczności lokalnej (perspektywa społeczno – edukacyjna)* i jest kontynuacją rozważań podjętych w poprzedniej części opracowania. Jako ważne zagadnienie Autor potraktował kwestię etyki funkcjonariusza Policji. Analizując w tym zakresie literaturę przedmiotu, podkreśla, że zawód policjanta jest służbą, która nacechowana jest przyjęciem określonej postawy wyróżniającej się ofiarnością, dyspozycyjnością i gotowością do poświęceń.

Policjant jest osobą publiczną, powinien być osobą zaufania społecznego. Niezbędnym warunkiem sprostania tym oczekiwaniom jest kierowanie się w codziennej służbie jasno określonymi w przepisach zasadami. Autor w tej części pracy opisuje także uspołeczniającą, profilaktyczną i resocjalizacyjną rolę współczesnego policjanta.

Zwracają uwagę trafne odwołania do literatury przedmiotu, wskazanie na niedostatki refleksji teoretycznej, która umożliwiłaby pełny opis społecznych funkcji współczesnej Policji. Bardzo ciekawą i wartościową częścią opracowania jest charakterystyka wielu kampanii społecznych i projektów realizowanych w ramach działań prospołecznych Policji.

Podsumowując, można uznać, że Pan mgr Adam Stankiewicz dobrze opracował trzy pierwsze rozdziały stanowiące teoretyczną podstawę podjętych przez niego badań. Wykazał się znajomością literatury przedmiotu, aktów prawnych, dokumentów wewnętrznych Policji.

W analizowanej części rozprawy doktorskiej można zauważyć wyraźną inspirację twórczością naukową Iwony Klonowskiej a szczególnie jej monografii pt. *„Uspołeczniające, profilaktyczne i resocjalizacyjne funkcje policji w perspektywie współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej”*.

Niektóre bowiem tytuły rozdziałów i podrozdziałów tej części dysertacji są bliźniaczo podobne do tytułów zawartych w cytowanej książce Iwony Klonowskiej. Trudno tu mówić jednak, że zabieg pisarski Doktoranta posiada cechy plagiatu, gdyż treści merytoryczne rozdziałów różnią się od tych z książki Klonowskiej.

Zbieżność niektórych tytułów raczej można potraktować jako „zafascynowanie się” Doktoranta dziełem wspomnianej Autorki. Nie mniej jednak, moim zdaniem Doktorant powinien wspomnieć o tym w swojej rozprawie.

Kolejny rozdział pracy - czwarty: *Metodologia badań własnych* zawiera uzasadnienie wyboru paradygmatu badawczego, orientacji metodologicznej i metod badawczych, a także przedstawienie przedmiotu i celów badań, problemów badawczych oraz zastosowanych przez Autora metod, technik i narzędzi badawczych.

Autor postanowił wybrać paradygmat interpretatywny jako podstawę metodologiczną badań własnych, klarownie ten wybór uzasadniając. Nie można tego powiedzieć o sposobie sformułowania przedmiotu badań własnych.

Adam Stankiewicz przytaczając odpowiednie definicje przedmiotu badań pomieszczone w literaturze metodologicznej nie zdołał poprawnie i komunikatywnie wskazać co było przedmiotem w zaprojektowanych i zrealizowanych przez niego badaniach empirycznych.

Na str. 162 napisał, że (cyt.) „Przedmiotem podjętych badań naukowych niniejszej pracy jest dążenie do poznania, w jakich realiach występuje i jest realizowana edukacyjna funkcja Policji. Podjęto również próbę ustalenia, w jaki sposób zarówno byli, jak i obecni funkcjonariusze Policji wypełniali i wypełniają zdefiniowane cele określone w edukacyjnej funkcji instytucji względem społeczeństwa oraz jakie to ma znaczenie dla funkcjonowania Policji aktualnie i w przyszłości.” (koniec cyt.).

Jak to się ma do tytułu pracy, który obejmuje szerszy zakres tematyczny? Autor poprawnie sformułował natomiast zarówno cel poznawczy, jak i praktyczny swoich badań: (cyt.) cel poznawczy- wydobyć głębi kontekstów biograficznych badanych, mających wpływ na istotę i znaczenie społeczno-edukacyjnej funkcji Policji; cel praktyczny- zaproponowanie rekomendacji dla polityków, liderów lokalnych społeczności, dotyczących uwzględnienia znaczenia, istoty edukacyjnej funkcji Policji jako organizacji prospołecznej (w aspekcie procesu społecznego) (koniec cyt. str. 164)

Można także uznać, że Doktorant trafnie sformułował problemy badawcze, odnosząc je zarówno do doświadczeń badanych funkcjonariuszy, jak też do ich postaw, ocen: (cyt.):

„Jak funkcjonariuszki i funkcjonariusze Policji rozumieją istotę i znaczenie społeczno – edukacyjnej funkcji Policji? Jak przebiegała socjalizacja / edukacja (poza i nieformalna), koegzystencja społeczna oraz funkcjonowanie policjantek i policjantów w rodzinie pochodzenia i instytucjach edukacyjnych? Jak policjantki i policjanci postrzegają funkcjonowanie Policji (perspektywa Policji jako instytucji z przypisanymi jej funkcjami w obliczu stałości i zmienności polityki państwa)? Jak policjantki i policjanci opisują swoje relacje z innymi funkcjonariuszkami i funkcjonariuszami Policji, społecznością lokalną, przedstawicielami instytucji samorządowych, rządowych i oświatowych? Z jakimi formami aktywności – strategii działania (w ramach społeczno – edukacyjnej funkcji Policji) - na rzecz społeczności lokalnej, identyfikują się policjantki i policjanci? Jak policjantki i policjanci opisują własne aktywności w aspekcie zasad moralnych, hierarchii wartości oraz obowiązków / zobowiązań / powinności wynikających z pełnionej roli w środowisku lokalnym? Jak policjantki i policjanci opisują cel i sens oraz znaczenie własnej aktywności społeczno – zawodowych, oczekiwania wobec własnej przeszłości/przyszłości społeczno – zawodowej?” (koniec cyt.: str. 166).

W badaniach własnych Doktorant wykorzystał metodę biograficzną oraz technikę wywiadu narracyjnego. Dobór osób do przeprowadzonych badań był doborem celowym ograniczonym.

Wybrano 12 funkcjonariuszy Policji w trzech przedziałach przyjętych ze względu na długość służby. Poszukiwani byli respondenci posiadający zróżnicowane doświadczenia. W rezultacie uzyskano narracje trzech grup badanych, w każdej z nich znajdowało się czterech funkcjonariuszy.

Decyzja o zastosowaniu takiego rodzaju podziału miała na celu utworzenie grup pokoleniowych w zależności od długości czasu służby w Policji. Nie kierowano się przy tym zajmowanym stanowiskiem, wiekiem czy też płcią narratorów. Autor przeprowadził relatywnie długie wywiady, ich czas wynosił od około 90 minut (1,5 godziny) do około 220 minut (prawie 4 godziny).

Rozdział piąty recenzowanej pracy nosi tytuł „*Analiza zebranego materiału empirycznego – narracje policjantek i policjantów*”. Autor uzyskał ciekawy materiał badawczy, który pozwolił mu na podjęcie próby udzielenia odpowiedzi na pytania badawcze. Przytacza obszerne cytaty z wypowiedzi badanych funkcjonariuszy, które pozwalają poznać ich doświadczenia zawodowe, wejść w ich świat emocji, motywacji, dylematów moralnych

Szczególnie ciekawe są te fragmenty narracji, które dotyczą: roli tradycji rodzinnych w wyborze zawodu policjanta, postaw społecznych wobec Policji i oceny jej działań, oceny rzeczywistych priorytetów w działalności Policji, potrzeby apolityczności tej formacji, poziomu restrykcyjności wobec osób naruszających prawo oczekiwanego od policjantów, kryteriów oceny pracy funkcjonariuszy i jednostek policyjnych, postulowanej i rzeczywistej roli dzielnicowego, relacji ze środowiskiem lokalnym, a zwłaszcza dylematów moralnych dotyczącego własnego postępowania w trudnych sytuacjach w trakcie służby, ocen zachowań obywateli, jak i innych funkcjonariuszy.

Pomimo wszystko, lektura tej części pracy pozostawia pewien niedosyt. Wydaje się, że zabrakło tu próby wyłonienia pewnych typów doświadczeń czy sposobów odniesienia do realizacji przez funkcjonariuszy zadań wykraczających poza zapewnienie ładu społecznego.

Szczególnie cenne byłoby porównanie ujawnionych w narracjach postaw osób reprezentujących poszczególne pokolenia policjantów. Być może nie do końca było to jednak możliwe, gdyż wymagałoby to poszerzenia próby badawczej (wydaje się, że Autor nie do końca zachował regułę konieczności nasycenia próby).

W ostatniej części pracy, zatytułowanej nieco nieadekwatnie „*Wnioski*” Autor rozprawy zawarł podsumowanie wyników badań, a także na ich podstawie podjął próbę zaprezentowania uwarunkowań skuteczności realizacji funkcji społeczno-edukacyjnej Policji oraz sformułowania rekomendacji, które zostały zapowiedziane w praktycznym celu badań własnych. Zabrakło w nim jednak odwołań do literatury przedmiotu zawartej w trzech pierwszych rozdziałach omawianej dysertacji, co na marginesie jest najczęściej spotykaną praktyką w rozprawach naukowych na stopień doktora nauk społecznych.

Wielowątkowość ostatniej części dysertacji sprawia, że niweluje ona pewien niedosyt, jaki mógł się pojawić po lekturze ostatniego rozdziału, poświęconego prezentacji i analizie wyników badań własnych. Rozdział ten powinien być zdaniem recenzenta bardziej analityczny i precyzyjniejszy w zakresie omawianych zagadnień.

4. Krótkie podsumowanie recenzji

Pomimo zaznaczonych w recenzji uwag krytycznych Autorowi dysertacji doktorskiej udało się w znacznym stopniu przedstawić w pracy złożoność problematyki związanej funkcją Policji.

Analiza jakościowego materiału badawczego pozwoliła ukazać ten problem zarówno w sensie obiektywnych sytuacji i zdarzeń jak i ich subiektywnych odczuć badanych funkcjonariuszy.

Oczywiście należy pamiętać, że zgodnie z przyjętą metodologią badawczą wyniki badań i wnioski z nich płynące odnoszą się wyłącznie do badanej próby i nie upoważniają do uogólnień. Nie mniej jednak uzyskane rezultaty badawcze wyznaczają kierunek do podjęcia dalszych poszukiwań teoretycznych i empirycznych i mogą stanowić cenne źródło poznania dla praktyki resocjalizacyjnej.

Recenzowana dysertacja ukazuje dwa obrazy podjętego problemu. W części teoretycznej Doktorant, opierając się na analizie literatury i aktów prawnych, zaprezentował założenia związane z realizacją społeczno – edukacyjnych funkcji Policji (funkcja założona, postulowana).

W części empirycznej, dokonując analizy uzyskanego materiału badawczego, opisał realizację tych założeń (funkcja rzeczywista). Tym samym udało mu się wykazać duży rozdźwięk pomiędzy założeniami i ich realizacją. Szkoda tylko, że nie dokonał odniesienia w części empirycznej do trzech pierwszych rozdziałów dysertacji, w których opisał podstawy teoretyczne współczesnej myśli i praktyki społecznej, także tej związanej z rolą policjantek i policjantów.

Badani funkcjonariusze co prawda (wydaje się, że nie tylko deklaratywnie) oceniają jako ważne zadania dotyczące współpracy ze środowiskiem lokalnym oraz działania prewencyjne i profilaktyczne, jednak zarazem wskazują na cały szereg

czynników, które w praktyce spychają takie oddziaływania na dalszy plan. Co więcej widzą też upolitycznienie Policji, które źle jest oceniane przez społeczeństwo.

Można uznać, że świadczy to tym, iż Doktorant opanował umiejętność takiego prowadzenia wywiadów, która umożliwiła mu pozyskanie otwartych, krytycznych narracji badanych funkcjonariuszy. Zważywszy na to, że badania dotyczyły członków hermetycznego środowiska, które - na co dzień poddawane krytyce społecznej - niechętnie formułuje krytyczne oceny dotyczące własnej pracy, należy według mnie uznać ten fakt jako ważny walor recenzowanej dysertacji.

5. Wniosek końcowy recenzji

Biorąc pod uwagę zaprezentowaną w niniejszej recenzji ocenę merytoryczną rozprawy doktorskiej mgr Adama Stankiewicza pt. *„Społeczno – edukacyjne funkcje Policji w narracjach trzech pokoleń policjantów”* stwierdzam, że spełnia ona kryteria przewidziane dla rozpraw doktorskich i wnioskuję o dopuszczenie Pana mgr Adama Stankiewicza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa-Białystok, 9.05.2024

Prof. dr hab. Marek Konopczyński dr h.c.